

Vzroki hiranja jelke na Logaški in Rakitniški planoti

Dr. Maks Wraber (Ljubljana)

Zaradi posebnega načina gozdnega gospodarjenja, ki je zatiralo bukev in pospeševalo jelko, so danes ogromne površine našega Notranjskega Krasa pokrite z gozdovi, v katerih prevladuje jelka. Na splošno je biološko stanje jelke v teh gozdovih, ki niso čisto prirodni, zadovoljivo. Jelka ima dober prirastek in se izdatno naravno podmlaja, nima pa povsod zadostne življenjske odpornosti, zaradi česar jo napadajo razne bolezni in škodljivci. Tako je znano, da v velikih gozdovih Logaške in Rakitniške planote jelka močno hira in nazaduje.

Lansko jesen so člani Gozdarskega instituta Slovenije raziskovali jelkove gozdove v okolici Borovnice, posebej na Srebotnjaku. Njegovo severno pobočje pokrivajo v nadmorski višini 500—700 m pretežno jelkovi gozdi, ki so ponekod čisti, drugod bolj ali manj mešani z bukvijo in imajo po večini prebiralno strukturo. V teh gozdih jelka močno hira za rakom in je polna omele.

Ogled sestojev je pokazal, da so tam podnebne in talne razmere dovolj ugodne za razvoj jelke, ki se dobro podmlajuje ter hitro raste v višino in debelino. Toda višinska in debelinska rast se sorazmerno zgodaj in skoraj na mah ustavi, drevo dalje le še životari, boleha in propada. Na svežih panjih in hlodih je bilo možno поблиže ugotoviti potek rasti jelkovih dreves (rastni ritem).

Pri starejših drevesih, ki so se že davno preživela, se dado v večini primerov razlikovati tri rastne dobe (vegetacijske faze):

a) počasna začetna rast, ko je bilo mlado drevo zastrto po obršah zgornjega drevja;

b) burna srednja rastna doba, ko se drevo (kapnik) sprostí zastirajočega krova ter se z vso silo požene v višino in širino;

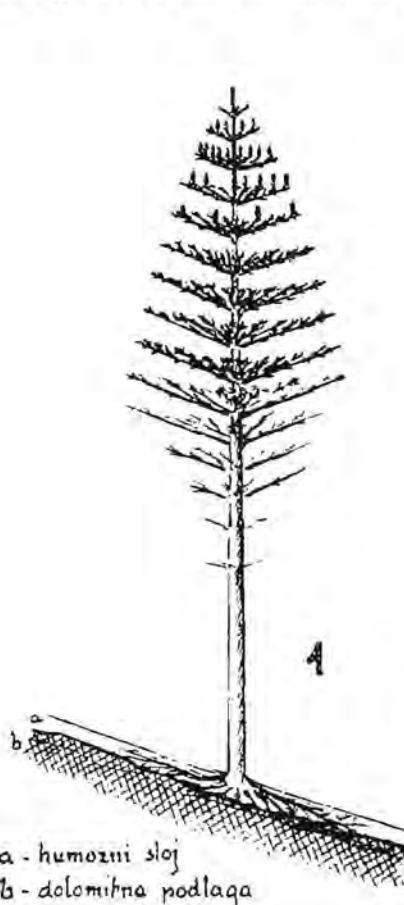
c) silno počasna zaključna rast, ki pomeni skoraj popoln rastni zastoj, ko drevo samó še vedno životari in umira.

Te tri rastne dobe v življenju drevesa nas močno spominjajo na rast dreves v pragozdu, samo da je tam prva rastna doba še dolgotrajnejša in rast še počasnejša, da je prehod iz druge dobe v tretjo manj oster in da je trajanje rasti v njej znatno daljše.

V tretji rastni dobi jelkovo drevje nad Borovnico najbolj oboleva za rakom, saj ga skoraj ni starega drevesa, ki bi ne bilo polno rakastih bul. Obolelo drevje redna napada v hudi meri tudi bela omela (*Viscum abietis*). Zgodnji in nenadni zastoj rasti se javlja v starosti okrog 40—50 let, ko bi moralo imeti drevo še dolgo časa najboljši prirastek.

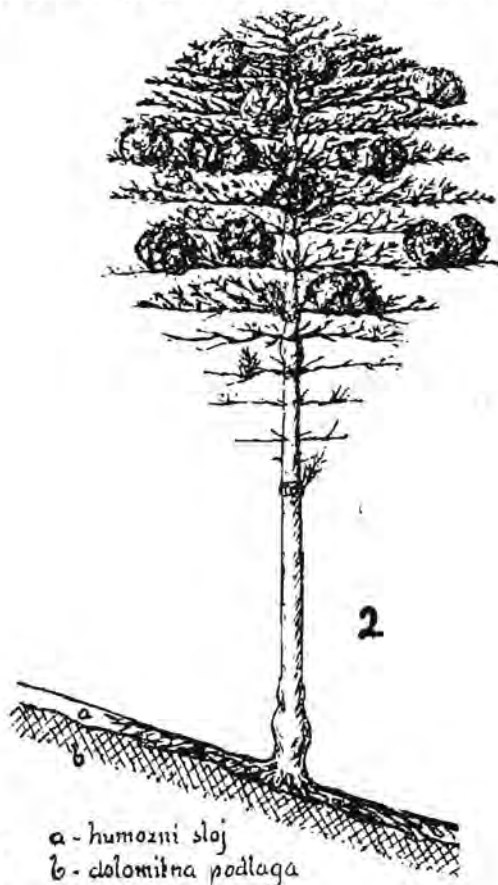
Glavni vzrok temu pojavu je v talnih razmerah. Čisti in mešani gozdni sestoji na Srebotnjaku imajo v glavnem dolomitno talno podlago, ki je precej krhka in krušna. Pod slojem rodovitne prsti leži

matična podlaga — drobljivi, peščenasti dolomit, ki je za drevesne korenine tako rekoč neprodiren. Humozni sloj je sicer prav rodoviten in ugoden za rast drevja, toda preplitev, povprečno 15—30 cm debel.

Slika 1.

Dokler je jelka mlada in se njene korenine razraščajo v razmeroma plitvem humoznem sloju (a), ima velik višinski in debelinski prirastek (Orig.).

Slika 2.

V dobi normalno najboljše rasti zadene jelka na plitvih tleh na neprodirno dolomitno podlago (b), ter začne pešati in hirati. Zaradi prešibke zakoreninjenosti pojema življenjska moč jelke, ki zato podlega raku in beli omeli (Orig.).

Dokler se drevo zakoreninja v tem dobrem humoznem sloju, zajemajoč iz njega potrebno hrano, je njegova rast zelo živahna in urna. Ko pa zadenejo korenine ob neprodirno dolomitno podlago, v kateri bi se morale globlje razrasti, zasidrati in okrepiti, začenja rast drevja

naglo pešati in kmalu docela preneha. Drevesa, stara 100—150 let, ne presegajo višine 20—25 m in imajo v prsni višini komaj pol metra premera. Zadnjih 50—100 let niso imela skoraj nobenega prirastka več in so samo še životarila in hirala. Zaradi prehitre rasti v mladosti ima drevje premajhno življenjsko odpornost, zato v času rastnega zastoja kaj hitro oboleva za rakom. Deblo in vejevje je bulasto, vrh pa nenaravno odebeljen, ves grčast in zveržen od rakastih bul. Za razvoj raka, ki ga povzročajo glivice (*Melampsorella caryophyllacearum*), je razen majhne biološke odpornosti dreves prav ugodna tudi velika zračna vlažnost teh gozdov. Bolno in opešano drevo nudi seveda kaj ugodno podlago za vsiljivo zajedalko — omelo, ki se po bolehamem drevju bohotno razširja in še bolj slabi njegovo že itak šibko življenjsko silo. V starejših sestojih ga skoraj ni drevesa brez raka, vrhovi pa so tako na gosto posejani z grmiči omele, da v njih komaj razlikuješ posamezne veje.

Te ugotovitve niso samo z gozdarsko-znanstvenega vidika zanimive, marveč so tudi velikega praktičnega pomena za gozdno gospodarstvo prebiralnih gozdov na Srebotnjaku in v sosednih predelih Logaške in Rakitniške planote, v kolikor vladajo tam enake geološke in gozdno-gospodarske razmere. Zaradi racionalnega izkoriščanja teh gozdov je treba obhodnjo (turnus) prilagoditi gospodarski starosti teh sestojev. Ta je namreč znatno nižja od naravne (fiziološke) starosti in se suče okrog 50 let ter ustreza debelinskemu razredu 35—40 cm. Zaradi zelo hitre rasti jelke v mladosti in zaradi njene prav kratke obhodnje bomo dobili veliko maso lesa vključno z nižjemu debelinskemu razredu, istočasno pa bomo izboljšali tehnično kakovost lesa, ker bomo s pogostim prebiranjem obvarovali drevje pred katastrofalnim širjenjem rakastih obolenj, ki napadajo predvsem starejša, oslabiljena drevesa. Gojenje višjih debelinskih razredov pomeni le gospodarsko izgubo, kajti zaradi življenjske opešanosti in zgodnje ostarelosti drevesa le še životarijo in hirajo, ko prekoračijo svojo najboljšo življenjsko dobo, gozd pa izgublja na količini in kakovosti lesa. Ta način gozdnega gospodarjenja pomeni tudi najboljši gojitveni ukrep, s katerim bi se zdravstveno stanje teh gozdov kmalu temeljito popravilo.* Sečnja življenjsko še mladih, a gospodarsko zrelih dreves, ki v najhujši meri podleajo raku, bi preprečila razmnoževanje raka in njegovo prehajanje na mlajša, nezrela drevesa. Prav tako bi se z redno in pogostejšo prebiralno sečnjo skrajšala prva rastna doba, ki je v teh prezrelih sestojih predolga in prepočasna. Najboljši dokaz za to trditev nam nudijo sosedni kmečki gozdovi, ki imajo sicer debela nekoliko manjših dimenzij, toda polno zarast in zdravo zunanost, odličen prirastek in krasen podmladek, s čimer se prestari državni gozdovi ne morejo ponašati.

* Pričujoči članek priča, da strokovno delo Gozdarskega instituta nima le teoretično-znanstvene vrednosti, marveč da je velike praktične važnosti tudi za operativno gozdno gospodarstvo. Praksa daje znanosti pobudo za raziskovalno delo, znanost pa podpira prakso s svojimi izsledki in jo usmerja na pravo pot. — Uredništvo.